

СТАНОВИЩЕ

на проф. д-р Валентина Златанова (ИИОЗ при БАН)

за дисертационния труд на редовния докторант Шабан Шабан Даракчи

на тема *"ДИНАМИКА В ПРЕДСТАВИТЕ ЗА ДЖЕНДЪР, СЕКСУАЛНОСТ И БРАК СРЕД БЪЛГАРИТЕ
МЮСЮЛМАНИ: СЛУЧАЯТ БРЕЗНИЦА"*

за присъждането на образователната и научна степен "доктор" по специалност
"социология"(шифър 05.11.01.).

Проблематизирането на пола и сексуалността, в това число и в науката започват далеч преди възникването на джендър социологията през 60-те години на миналия век. А конструирането на джендър идентичностите и сексуалните предпочитания са една от най-диференцираните и фрагментирани социологически категории, за нуждите на които е необходимо комплексно многофакторно изследване съобразено с политическите, икономическите и етно-религиозни специфики. Връзката между глобално и локално познание има за цел използването на научните познания в създаването и управлението на публични политики, които се придържат към принципа на признаване на многообразието и различието. Всичко това подчертава **актуалността** на темата на дисертационния труд.

Цел на представения за защита дисертационен труд е да се проследят, систематизират и анализират механизмите, чрез които се конструират нагласите към джендър ролите и сексуалността и да се проследи динамиката в представите за джендър роли сред българите мюсюлмани и факторите, които оказват най-голямо влияние в този процес.

Факт е, че в научната литература липсват сериозни изследвания, посветени на сексуалността и сексуалното поведение. Това е продиктувано от една страна от липсата на адекватна и научно обоснована информация за изготвянето на стратегии за адекватни публични политики в рамките на националните политически стратегии за джендър равенство. От друга страна, това е обусловено от динамиката на връзката глобално-регионално в развитието на социално-демографските процеси в етнически план и факторите, които я обуславят. С изясняването на тези процеси и явления са свързани **основните задачи** на дисертационния труд, а именно:

1. Критичен анализ на основни социологически теории, които имат отношение към темата на изследването и определяне на индикаторите, които ще бъдат използвани в емпиричната част на изследването.

2. Конструирание на теоретичен модел на изследването и определяне механизмите, по които се конструират ценностите и нагласите касаещи междуполовите взаимоотношения, сексуалността и бракът като социологически феномени.

3. Изграждане на система от понятийни индикатори, които да бъдат операционализирани за провеждането на социологическо изследване

4. Извеждане на основните фактори на влияние върху тези феномени.

За целта са използваните методите на включеното наблюдение и дълбочинни интервюта, както и вторичен анализ на информация.

Изборът на обект на емпиричното изследване – село Брезница - не е случаен, а е продиктуван от специфичният и профил на тази затворена традиционна общност със запазени традиции и обичаи и изключително нисък процент на смесени бракове и емиграция, където в последните 10 години се наблюдава динамика по отношение на нагласите за джендър роли, сексуално поведение, брак и разводи.

Представеният дисертационен труд е 238 стр. от които 228 стр. текст, 7 стр. библиография и 3 стр. приложение. Цитираната литература включва 157 заглавия на български и английски език. Разработката е структурирана в 5 глави и заключение. **Първите три глави** анализират теоретични проблеми в социологическите изследвания на джендър, сексуалност и брак, които имат фундаментално отношение към предмета на изследването за изграждането на теоретичен модел на изследването. **Четвърта глава е методологическа и** е съставена от обзор и теоретичен анализ на основни изследванията посветени на проблемите за джендър, брак и сексуалност и тяхната връзка с религията и етноса за междугенерационното изследване. **Пета глава** представлява теренно монографско изследване на тази мюсюлманска общност, анализи и изводи за потвърждаване, или отхвърляне на авторовите тези и хипотези.

Основната теза на дисертационния труд е, че религията не оказва силно влияние в процесите на конструирание на джендър ролите, сексуалността и брака сред българите мюсюлмани. Те са по-скоро продукт на културни, а не на религиозни фактори. А динамиката в нагласите спрямо джендър ролите, сексуалността и брака е продукт на комплекс от фактори, в това число политически, икономически, образователни, обусловени исторически и хронологически.

В изключително обширната теоретична част на дисертационния труд изчерпателно и методологически задълбочено са проблематизирани проблеми на джендър социологията, джендър социализацията, джендър идентичността, джендър ролите, джендър стереотипите и джендър манталитета, както и факторите, влияещи в процеса на формирането им в светлината на основните парадигми и подходи и тяхното историческо развитие. Аргументирана е необходимостта от създаване на индикаторни системи, с помощта на които да се изследват джендър процесите на микро, мезо и макро ниво.

Специален акцент в дисертацията се поставя върху сексуалността като социологически феномен, дефиниран от фактори като класа, раса, етнос, религия, джендър, и др. Проблематизира се ролята на сексуалната социализация, властовите измерения на сексуалността, изследването на феномени като сексуално гражданство, маскулинизация и криза на сексуалността. Систематично се очертават водещите фактори за това: секуларизация на сексуалността (отделянето на секса от регулацията на религията и засилващите се успоредно сексуален пазар и маркетинг (порнография, реклами, обективизиращи женското тяло и др.), либерализацията на сексуалното поведение и кризата на семейството.

Анализирани са основните социологически аспекти и концепции, термини и индикатори за брака, семейството и развода в социологическа и историческа перспектива, както и основните промени настъпили в картината на „хетеросексуалното семейство в рамките на последните 5 десетилетия: преосмисляне и промяна в джендър разделението на труда и появата на т.нар. „сдобрен със себе си мъж“; разделение между секс и брак - либерализация на брачните отношения и изневяра; разграничение и отделяне на грижите за децата и раждането им от брака; промени в брака като доживотен съюз: Многобрачието, алтернативните форми на семейство и разводите очертават други нови тенденции. Всички те са важни културно обусловени индикатори за социологическото изследване на брака и семейството.

На базата на задълбочени анализи на джендър проблемите, сексуалността и брачно-семейните модели в световната и нашата научна литература докторантът изгражда теоретичен модел на изследването, базиран на интерсекционалната теория. Включването на различни биологични, социални и културни специфики като джендър, класа, раса, сексуална ориентация, религия, етнос, физическа външност и тялото като домейн на сексуалността и джендър конструкциите дава възможност за анализ на влиянието на тези компоненти, които си взаимодействат и се комбинират помежду си

на много нива и по този начин допринасят за множествена социална изключеност и джендър неравенства. Дефинирани са предмета и основните задачи, методите и хипотезите на социологическото изследване, изследователската стратегия и понятийно-индикаторна система за анализ на разглежданите теоретични индикатори през призмата на политическото минало, религията и етническата принадлежност на изследваните лица. Това дава възможност за измерването на социалните представи за джендър, брак и сексуалност сред изследваната общност и тяхната динамика в рамките на три поколения.

Предложената в дисертационния труд система от индикатори обогатява на теоретично и емпирично ниво джендър изследванията в българската социология, като предлага:

1. Социологически инструментариум за анализ на джендър проблемите на специфичната общност;
2. Позволява сравнение с други изследвания и резултати, проведени в други исторически периоди и други географски райони.
3. Дава възможност за екстраполация на направените заключения и изводи. Невъзможността да бъдат изследвани в дълбочина всички общности от българи мюсюлмани налага да посочим основните демографски признаци и динамиката в тях, т.е. резултатите от това изследване да бъдат използвани като обяснение на процеси, касаещи джендър проблеми и в други общности с такъв демографски профил или подобен на него.

На базата на задълбочения анализ на събраната богата информация от проведеното от докторанта оригинално емпирично социологическо изследване в дисертационния труд са направени важни изводи относно: социализацията и джендър ролите, динамиката в нагласите по отношение на идентичността и скритото господство на жените; сексуалността и сексуалното поведение (символи, функции, роли и динамика), тенденциите в браковете и разводите при българите мюсюлмани, които потвърждават изследователските тези.

По-важни ПРИНОСИ на дисертационния труд:

1. На базата на оригинален прочит на съвременната световна и българска научна литература е направен критичен анализ на джендър проблематиката през призмата на политическите, икономическите и социалните процеси;
2. Формулирана е цялостна концепция за „интерсекциалността“, която отчита влиянието на взаимосвързани демографски и социални фактори, чието системно

изучаване дава актуална картина на процесите, засягащи джендър проблематиката, сексуалността и брака в историческа перспектива.

3. Направена е социологическа диагностика на джендър идентичностите и процесите, свързани с тяхното конструиране и възприемане на макро и микро ниво;
4. Сексуалната социализация е дефинирана като социално конструиран феномен, в който сексуалната идентичност е „подвижна” категория. А анализът на нейните импликации в политиката, икономиката и науката обогатява социологическите знания в изследваната проблематика.
5. За първи път у нас е изследвана темата за сексуалността като социологически феномен, конструиран чрез набор от механизми, базирани на културна, религиозна, икономическа, политическа, образователна и медийна основа. Това формира определен тип отношение, нагласа и поведение спрямо сексуалността и нейните измерения като практикуване, осъждане, анализиране и теоретизиране (начин на говорене). Формулирана е система от индикатори за изучаването на сексуалността и бракораководните отношения, които са операционализирани и дават възможност за изследване динамиката в представите в рамките на 3 поколения.
6. Изследвани са факторите, влияещи върху този процес – семейство, религия и култура, икономически и политически фактори, култура на противопоставяне и др. Изведено е влиянието на затварянето на общността в резултат на политически фактори и ексцесии в миналото, свързани с етническото самоопределение на тази група върху динамиката на джендър ролите, брака и сексуалността. В резултат на това джендър ролите, нагласите към сексуалността и брака са изключително повлияни от традицията, като нормите в това отношение са строго съблюдавани, пазени и контролирани.
7. Като значим фактор, който оказва влияние върху динамиката на изследваните феномени е аргументирана ролята на икономическите промени в България, респективно в общността, обект на изследването.
8. Изведена е ролята на образователната мобилност и е доказано нейното съществено значение за динамиката в представите за джендър роли.
9. Очертана е важната роля на медиите за изграждането на нови модели за подражание и оформяне на „външната картина” на динамиката в общностните

нагласи спрямо джендър, брак и сексуалност, като експлицитно допълнение и манифестация на новите джендър идентичности на младото поколение.

10. Резултатите от изследването недвусмислено показват социалното конструиране на нов тип джендър идентичност, която докторантът условно дефинира като „осъзнат феминизъм”. Доказателство е и т.нар. нов „стар” джендър ред, в който „новите” джендър идентичности се оказват затвърждаване на старата джендър идеология, която действа и се реализира чрез нови „модерни средства”. Това дава нови знания за изследваните процеси в джендър социологията.

Приносите, направени в дисертационния труд представляват не само нови знания и обогатяване на теорията в джендър социологията. Изводите от анализите имат важно значение за демографското планиране, джендър политиките и политиките за сексуално здраве и поведение. Изследванията на Шабан Даракчи са високо оценени на много научни форуми у нас и в чужбина. Той е носител на 3 престижни научни награди, сред които „Първа награда за най-перспективен млад учен” на БАН в областта на социалните науки „Иван Гешов”, с която бе удостоен тази година, както и Първа награда за млад учен на името на Иван Хаджийски, връчена от Института „Иван Хаджийски” миналата година.

Освен това Шабан Даракчи е избран за национален координатор на Европейската асоциация за защита на човешките права в България.

Считам, че дисертационният труд на Шабан Шабан Даракчи значително надхвърля изискванията за присъждане на тази научна степен. В дисертационния си труд той демонстрира висок изследователски капацитет. А направените оригинални приноси имат важно научно-теоретично и приложно значение за изследваната проблематика и социална политика. Предвид на всичко казано до тук, убедено предлагам на членовете на научното жури да гласуват „за” присъждане на образователната и научна степен „доктор” по специалността „социология”(шифър 05.11.01) на Шабан Шабан Даракчи.

20.11.2013

Подпис:.....
(проф.дсн Валентина Златанова)